

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІСОТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ**

**Навчально-науковий інститут суспільних наук, адміністрування та права
Кафедра публічного управління та адміністрування**

На правах рукопису

Незнановський Михайло Ярославович

**СВІТОВИЙ ДОСВІД ВІДБУДОВИ ЕКОНОМІКИ
КРАЇН У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД: ДОСВІД ДЛЯ
УКРАЇНИ.**

**спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»
група ПУАз-61м**

**Робота на здобуття кваліфікації
магістра публічного управління та адміністрування**

Науковий керівник
к.держ.упр.,
Олефіренко Ольга Володимирівна
ст.викладач кафедри публічного
управління та адміністрування
НЛТУ України

Львів – 2025

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІСОТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ**

Навчально-науковий інститут суспільних наук, адміністрування та права

Кафедра публічного управління та адміністрування

Neznanovskii Mykhailo

**Світовий досвід відбудови економіки
країн у повоєнний період: досвід для України.**

Global experience in post-war reconstruction of economy: lessons for Ukraine.

Автор роботи

Незнановський М.Я.

підпис

Науковий керівник

Олефіренко О. В.

підпис

«До захисту допускаю»

Завідувач кафедри

Калашник Н.С.

підпис

АНОТАЦІЯ

Незнановський М.Я.– Світовий досвід відбудови економіки країн у повоєнний період: досвід для України. Рукопис.

Робота на здобуття ступеня магістра за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування». – Національний лісотехнічний університет України – Львів, 2025.

У роботі досліджено теоретичні та практичні аспекти повоєнного відновлення економіки України, зокрема визначено характерні риси та ключові функції держави у процесі відновлення після війни. Особлива увага приділена аналізу світового досвіду успішної повоєнної реконструкції економік іноземних держав та можливостей його адаптації для України, що дозволяє оцінити перспективи та ризики, пов'язані з відбудовою економічного потенціалу країни. Визначено основні чинники ефективного відновлення, серед яких: відновлення виробничих потужностей із підвищеною енергоефективністю; залучення інвестицій; створення умов для стимулювання інноваційної та технологічної модернізації; забезпечення стійкого економічного зростання та соціальної включеності населення.

У роботі проведено ґрунтовний аналіз моделей повоєнного відновлення економіки різних країн, зокрема застосування структурних реформ, розвитку інфраструктури та модернізації промислового сектору. Досліджено роль євроінтеграційного курсу як одного з основних факторів прискорення економічного зростання, покращення інвестиційного клімату та інтеграції України у міжнародні економічні процеси. Встановлено, що швидке запровадження реформ і реалізація стратегічних орієнтирів сприяє не лише відновленню економіки, але й залученню міжнародної допомоги, доступу до фінансових інструментів ЄС, програм макрофінансової підтримки та розвитку зв'язків з іноземними партнерами.

На основі проведеного теоретичного та практичного аналізу сформульовано стратегічні напрями повоєнного відновлення України. До них належать підвищення ефективності державних та регіональних інституцій у

процесі планування та реалізації відбудови, розвиток інноваційної та технологічної інфраструктури, сприяння залученню прямих іноземних інвестицій, модернізація промислового комплексу на засадах конкурентоспроможності та «зеленої» економіки, а також забезпечення інтеграції національної економіки у європейські та світові ринки. Реалізація запропонованих заходів сприятиме підвищенню продуктивності праці, розвитку високотехнологічних виробництв, формуванню стабільного економічного середовища та стимулюванню інноваційної активності, що, у свою чергу, сприятиме сталому соціально-економічному розвитку України. Обґрунтовано важливість поєднання національних стратегій і міжнародного досвіду для ефективної реалізації повоєнного відновлення та забезпечення довгострокової економічної стійкості країни.

Ключові слова: повоєнна відбудова, економіка, зарубіжний досвід, євроінтеграція, інвестиції, промисловість.

ABSTRACT

Neznanovskii Mykhailo. Global experience in post-war reconstruction of economy: lessons for Ukraine – Manuscript.

Thesis for earning Master’s Degree in the speciality “Public Management and Administration”. - Ukrainian National Forestry University –Lviv, 2025.

The study examines the theoretical and practical aspects of Ukraine's post-war reconstruction of economy, particularly identifying the characteristic features and key functions of the state in the process of reconstruction after the war. Special attention is given to the analysis of the global experience of successful post-war reconstruction of economy in foreign countries and the possibilities of its adaptation for Ukraine, which allows for an assessment of the prospects and risks associated with rebuilding the country's economic potential. The main factors of effective recovery are identified, including: the restoration of production capacities with enhanced energy efficiency; attracting investments; creating conditions to stimulate innovation and technological modernization; and ensuring sustainable economic growth and social inclusiveness of the population.

The study provides a thorough analysis of post-war reconstruction of economy models in different countries, including the implementation of structural reforms, infrastructure development, and industrial sector modernization. The role of the European integration course is examined as one of the main factors for accelerating economic growth, improving the investment climate, and integrating Ukraine into international economic processes. It is established that rapid implementation of reforms and the realization of strategic guidelines contribute not only to economic reconstruction but also to attracting international aid, access to EU financial instruments, macro-financial support programs, and the development of partnerships with foreign stakeholders.

Based on the theoretical and practical analysis conducted, strategic directions for Ukraine's post-war reconstruction of economy have been formulated. These include enhancing the efficiency of state and regional institutions in planning and implementing reconstruction, developing innovation and technological infrastructure, promoting the attraction of foreign direct investment, modernizing the industrial complex based on competitiveness and the "green" economy principles, and ensuring the integration of the national economy into European and global markets. The implementation of the proposed measures will contribute to increasing labor productivity, developing high-tech industries, creating a stable economic environment, and stimulating innovation activities, which, in turn, will promote sustainable socio-economic development in Ukraine. The study substantiates the importance of combining national strategies with international experience for the effective implementation post-war reconstruction of economy and ensuring the long-term economic resilience of the country.

Keywords: post-war reconstruction, economy, international experience, European integration, investment, industry.

**Translator: Senior Lecturer at the Department of
Public Management and Administration
Ukrainian National Forestry University
"Translation is accurate and correct"
phone number +38 (050) 317-33-61
or by email: olefirenko@nltu.edu.ua**

Olha Olefirenko

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА СВІТОВИЙ ДОСВІД ПОВОЄННОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ВІДБУДОВИ.....	10
1.1 Відновлення після воєн: загальні поняття та характерні риси.....	10
Роль економічних функцій держави у повоєнному 1.2. відновленні.....	16
Досвід успішної повоєнної реконструкції іноземних держав і 1.3. варіанти його застосування в Україні.....	20
РОЗДІЛ 2. МОЖЛИВОСТІ ТА ПРІОРИТЕТИ ВИКОРИСТАННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ДЛЯ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ.....	26
2.1. Моделі повоєнного відновлення економіки іноземних держав і варіанти їх застосування в Україні.....	26
2.2. Стратегічні орієнтири повоєнного відновлення України.....	32
2.3. Євроінтеграційний курс як основа для посилення економіки України.....	40
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	47

ВСТУП

Актуальність теми. Економічні мотиви традиційно становлять основу виникнення воєн, економіка визначає механізми ведення збройних дій, а економічні чинники істотно впливають на перебіг та результати конфліктів. Крім того, війна неминуче створює глибокі та тривалі економічні наслідки. Ведення воєнних дій є надзвичайно руйнівним і небезпечним для населення держави, на території якої це відбувається, оскільки завдає шкоди суспільству й після припинення активних бойових дій. У період війни першочерговим завданням держави стає збереження максимальної обороноздатності та забезпечення перемоги. Важливою умовою цього процесу виступає стійкість національної економіки та підприємницького сектору як джерела фінансових, матеріальних та інших ресурсів.

Збройні конфлікти та війни формують серйозні бар'єри для розвитку не лише безпосередніх учасників протистояння, але й міжнародної системи загалом. Окрім людських втрат, війна спричиняє вимушене переміщення населення, збільшення потоків біженців, відтік капіталу та масштабне руйнування інфраструктури. Значних деформацій зазнають соціальні, політичні й економічні інституції. У результаті виникає суттєвий розрив у рівні розвитку між державами, що пережили конфлікт, і тими, яких він не торкнувся. В умовах прискорення глобальних трансформацій у світовій економіці XXI століття такий розрив може набути загрозливого характеру, оскільки його подолання виявляється надзвичайно складним.

Разом із тим, масштабність викликів, що постали перед українською державою та суспільством унаслідок повномасштабної агресії РФ, а також низка

невирішених проблем, успадкованих від радянської моделі управління й поглиблених у роки незалежності, потребують негайного, системного й комплексного подолання. Розглядаючи російську збройну агресію як етап гібридної війни, спрямованої на руйнування української державності в територіальному, економічному, фінансовому та управлінському вимірах, особливо актуальним стає визначення пріоритетних напрямів державної стратегії відбудови. Це передбачає переосмислення ролі економічних реформ у забезпеченні довгострокового національного розвитку в контексті інституційної модернізації та європейської інтеграції України.

Об'єктом дослідження процеси економічної відбудови держав у повоєнний період.

Предметом дослідження структурні зміни в економіках країн під час та після війни й можливості їх використання при формуванні моделі відбудови України.

Мета роботи – виявити ключові закономірності, та інструменти повоєнної економічної відбудови у світовій практиці та визначити можливості їхнього застосування для стратегічного відновлення економіки України.

Для досягнення зазначеної мети необхідно вирішити наступні завдання:

- проаналізувати ключові аспекти та характерні риси процесу повоєнного відновлення економіки.
- дослідити роль економічних функцій держави у забезпеченні ефективного повоєнного відновлення.
- розглянути досвід успішної повоєнної реконструкції окремих іноземних держав.
- оцінити моделі повоєнного економічного відновлення інших країн і розробити рекомендації щодо їх адаптації до українських умов.
- визначити стратегічні орієнтири та пріоритети повоєнного відновлення України з урахуванням євроінтеграційного курсу.

Методи дослідження. У роботі застосовано метод аналізу наукової та нормативно-правової літератури для виявлення теоретичних підходів до повоєнного економічного відновлення та ролі держави в цьому процесі; порівняльний метод для оцінки досвіду успішної повоєнної реконструкції іноземних держав і можливостей його адаптації в Україні; системний аналіз для вивчення взаємозв'язків між державними інституціями, економічними функціями та стратегічними пріоритетами відбудови; статистичний метод для обробки та узагальнення даних про стан економіки та ефективність застосування міжнародного досвіду; метод експертних оцінок для визначення стратегічних орієнтирів повоєнного відновлення України та оцінки впливу євроінтеграційного курсу на економічний розвиток.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення й висновки магістерської роботи можуть використовуватися у діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб. Також може використовуватися у процесі вивчення правових дисциплін у вищих навчальних закладах та при підготовці самостійних і практичних робіт.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, шести підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг магістерської роботи – 52 сторінок, з них основного тексту – 40 сторінок. Перелік інформаційних джерел включає 57 найменувань, з них 22 іноземною мовою.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА СВІТОВИЙ ДОСВІД ПОВОЄННОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ВІДБУДОВИ

1.1. Відновлення після воєн: загальні поняття та характерні риси

Війни, зазвичай, тривалі, жорстокі й продовжують завдавати шкоди суспільству ще довго після того, як стрілянина припиниться. Постконфліктні країни стикаються з надзвичайними проблемами щодо розвитку та безпеки [36].

Слід зазначити, що, крім двох світових, у ХХ ст. відбулося понад 350 регіональних воєн і військових конфліктів. Якщо до Першої світової війни було зафіксовано всього 36 регіональних воєн або військових конфліктів, то між світовими їх було 80, а після Другої світової війни – понад 250. За оцінкою Упсальської програми даних про конфлікти (UCDP), яка здійснює систематичне їх визначення вже понад 40 років, в період з 2001 по 2022 рр. спостерігалось 83 державних конфлікта різної складності [55]. У науковій спільноті існує два теоретичних напрями дослідження економічних наслідків війни та збройних конфліктів. Теорія «відновлення війни», яка відповідає кейнсіанській економічній теорії, стверджує що війна може мати позитивні наслідки, оскільки послаблює вплив потужних спеціальних інтересів, сприяє інноваціям і підвищує економічну ефективність завдяки збільшенню людського капіталу. На противагу цьому розглядається війна як катастрофічна подія, що не приносить жодної економічної вигоди [52]. Інші вчені вказують на те, що бідніші сторони

конфлікту частіше страждають від війни [41]. У світовій практиці були спроби об'єктивно оцінити кількісно економічні наслідки війни. Наприклад, V. Koubi розглянув вплив збройних конфліктів між країнами на розширення економіки великих країн у період між 1960 і 1989 рр. Згідно з цим дослідженням, особливості війни та її частота причинно пов'язані з відмінностями в економічному зростанні між країнами. Існує думка, що післявоєнне економічне виробництво позитивно пов'язане з інтенсивністю та тривалістю конфлікту, а його вплив на економічне зростання негативно залежить від рівня економічного розвитку країни. Так, у своєму дослідженні Канг і Мернік вивчали, як громадянська війна вплинула на економіку різних країн у період з 1960 по 2002 рр. [52]. Вони виявили, що громадянська війна має значний вплив на економічне зростання, а конфлікт негативно впливає на основні економічні сфери діяльності в країні. Методологія оцінки економічних наслідків кожної громадянської війни, починаючи з 1960-х років, була розроблена Колієром [44]. Відповідно до неї економіка скорочувалася після короткої громадянської війни, але швидко відновлювалася після її завершення. Згідно з дослідженням J. Nordhaus, війна – це надвитратний процес [54]. Так, приблизна вартість війни Іраку проти Сполучених Штатів за десятирічний період становила від 100 млрд дол. США до 1.9 трлн дол. США. Інші вчені досліджували вплив воєн/збройних конфліктів у XIX та XX ст. на двосторонню торгівлю, використовуючи дані, доступні з 1870 р. [50]. Вони виявили, що вплив війни на торгівлю, національний дохід і темпи зростання світової економіки були значними і довготривалими. Згідно з іншим дослідженням, конфлікт у Шрі-Ланці значно скоротив ВВП [49]. Крім того, автори виявили, що значні прибутки від інвестицій у фізичний капітал не призвели до помітних позитивних зовнішніх ефектів. Також в контексті досягнення мети дослідження заслуговують на увагу напрацювання політологів та вчених, які зосереджувались на природі військових конфліктів та пошуку політичних шляхів їх вирішення [51]; науковців, що досліджували шляхи та способи відбудови східних та балканських країн, вивчали підґрунтя конфліктів, оцінювали наслідки військових дій та наявний ресурс для відбудови [37]. Окрему

увагу приділено вивченню напрацювань вітчизняних та закордонних вчених, присвячених ідентифікації впливу повномасштабної збройної агресії РФ з 2022 р. на різні сфери функціонування як світової, так і української економіки, а також обґрунтуванню напрямів відновлення економіки нашої держави [15; 29; 48].

Зараз є умови російсько-української війни. Повномасштабні бойові дії на території Європи, боротьба за незалежне існування держави у XXI ст., виборювання української державності – все це початок трансформації всього світу. Відтак Україні потрібна стратегія відновлення в умовах війни та подальшого розвитку після перемоги, але яка може враховувати досвід економічного відновлення інших країн, на території яких відбувалися збройні конфлікти або війни після Другої світової. Розробка такої політики є складним процесом, у рамках якого слід дослідити, оцінити і адаптувати до специфічних національних умов різноманітний міжнародний досвід відновлення, особливо тих країн, які на практиці довели ефективність своїх стратегій. Зокрема для України корисним може бути досвід країн, які успішно відбудовували свою економіку.

Визначення понять «війна» та «збройний конфлікт», що прописано у Женевських конвенціях, детермінує схожість даних понять та їх паралельне використання, хоча, з юридичного погляду, «збройний конфлікт» є більш широким поняттям і фундаментом для праці у майбутньому. Зокрема «збройний конфлікт» включає поняття «війна», адже не будь-яка війна, наприклад, інформаційна, є збройним конфліктом. Розмежування цих понять створює підґрунтя для юридичних засад щодо компенсації збитків та вимагання репарацій, так як збройний конфлікт на рівні розуміння означає втрати людського ресурсу та фізичних активів як таких. За визначенням Женевської конвенції, війна – це збройний конфлікт між двома або більше суперечливими сторонами, який виникає через політичні, територіальні, економічні або ідеологічні розбіжності. Вона має широкий спектр бойових дій і стратегій, які спрямовані на досягнення мети або вирішення конфлікту. Війна може включати збройні напади, битви, блокади, облоги, атаки на цивільні об'єкти, знищення

майна, втрату людських життів та інші форми насильства [38]. За визначенням Упсальської програми даних про конфлікти (UCDP), збройний конфлікт – це оспорювана несумісність, що стосується уряду та/або території, де застосування збройної сили між двома сторонами, з яких принаймні одна є урядом держави, призводить до щонайменше 25 смертей, пов'язаних з бойовими діями, протягом одного календарного року. Що стосується визначення "війна", то це конфлікт на державному рівні, в якому за певний календарний рік загинуло щонайменше 1000 осіб, пов'язаних з бойовими діями. Тобто різниця лише в кількості осіб, що загинули під час бойових дій за рік. «Перемога», за визначенням UCDP, це коли одна сторона або зазнає поразки, або знищується, або іншим чином піддається владі іншої (наприклад, через капітуляцію). Під «поразкою» UCDP розуміє, що військовий потенціал однієї зі сторін знищений до такої міри, що малоімовірним є повторний початок бойових дій. У цій ситуації не може бути іншого результату [45]. Для того, щоб якнайшвидше припинити війну або збройний конфлікт, необхідно чітко розуміти мету конфлікту. Таке розуміння дає змогу знайти компроміс, прийнятний для сторін. Цілі війни були найкраще сформульовані Б. Х. Лідделлом Хартон у його «Стратегії непрямих дій» (1954) [51]. Він вважав, що метою війни є створення кращого світу, ніж той, який був до війни. Виходячи з концепції «кращого світу», війни можна поділити на «справедливі», які ведуть до розвитку людського суспільства загалом, і «несправедливі», які ведуть до його руйнування або спрощення. Країни вступають у війну не заради самої війни, а для досягнення власних політичних цілей. Тому «перемога» – це політичне, а не військове поняття. Військові цілі є лише засобом для досягнення конкретної політичної мети, яка визначається нею самою. Військові дії є лише основою для ухвалення політичного рішення, але не для завоювання, а для примусу до цього рішення. Іншими словами, війна – це лише частина політики, а реальні бойові дії – один з елементів військово-політичних дій політичних лідерів однієї країни проти іншої.

Наслідки: результат збройного конфлікту, який залежить від перших чотирьох змін. Наслідки можуть бути як позитивними, так і негативними,

залежно від обраної перспективи, а отже потрібно пам'ятати про нормативні звинувачення. Проте не викликає сумнівів, що одним зі способів впливу конфлікту на людей є фізична шкода, нефізична шкода (включає відчуття незахищеності, яке викликає страх, психологічні наслідки організованого насильства, невпевненість за відсутності належних правил поведінки) та довгострокова шкода. Суспільства, що зазнають такого впливу, потребують більше часу для того, щоб відновити власну продуктивність і сприяти добробуту.

Війни продовжують завдавати шкоди суспільству ще довго після того, як стрілянина припиниться. Постконфліктні країни стикаються з надзвичайними проблемами щодо розвитку та безпеки. Перша в історії міжнародна післявоєнна відбудова була здійснена в Австрії після закінчення Першої світової війни. Вона була здійснена Лігою Націй і ґрунтувалася на роботі та пропозиціях економічної комісії для встановлення фактів. Реконструкція Австрії передбачала призупинення виплати репарацій, початок економічних реформ і призначення верховного комісара з економіки країни. Подібна, але менш масштабна робота, була згодом проведена в Угорщині, тоді як третя міжнародна програма реконструкції міжвоєнного періоду була зосереджена на репатріації вигнаних етнічних греків з Туреччини після війни 1922 року. Найбільш вражаюча післявоєнна реконструкція була здійснена після закінчення Другої світової війни. Йдеться про роботу Адміністрації ООН з питань допомоги та реабілітації в Європі та Китаї (1943-1946), позики Міжнародного банку реконструкції та розвитку Європі, План Маршалла для Західної Європи (1948-1951) та економічну допомогу для Японії. З усіх цих програм план Маршалла виділяється як найуспішніша ініціатива. У літературі, присвяченій постконфліктному економічному відновленню, в якості загального припущення зазначається про те, що кожна спроба реконструкції є унікальною. Кожна післявоєнна ситуація відрізняється такими факторами, як: причини спалаху конфлікту та спосіб його вирішення; повне (чи ні) припинення бойових дій на всій території країни; вихідні економічні умови та рівень розвитку країни; ступінь міжнародної політичної підтримки врегулювання; та інтерес донорів до країни. Як наслідок,

робота з реконструкції повинна бути адаптована до конкретних потреб кожної країни-одержувача. Проте фактично всі академічні напрацювання із повоєнного економічного відновлення (основна увага все одно на соціальній складовій) стосуються країн із громадянським конфліктом.

Під час громадянської війни економіка зазнає втрати зростання приблизно на 1,6 відсоткових пунктів на рік. У постконфліктне десятиліття країни відчують дивіденди миру: їхні економіки зростають приблизно на три відсотки на рік, приблизно на один відсотковий пункт більше, ніж у середньому по інших країнах [17]. Вони також отримують більше допомоги, вони більш демократичні, ніж до війни, і їхній рейтинг ризику покращується. Враховуючи, що середня громадянська війна триває вісім років, економіка зможе досягти довоєнного рівня доходів лише через 14 років після закінчення конфлікту. В такому разі основний удар на себе приймає не тільки економіка, але й присутня проблема примирення ворогуючих сторін і - головне - повністю підважені інститути влади. Останнє є ключовим. В Україні відсутній громадянський конфлікт, мова йде про неспровоковану військову агресію іншої держави, тому спроможність і легітимність влади ніхто не ставить під сумнів, а зусилля міжнародних партнерів, мають вочевидь сприяти щоб цього не трапилося і в майбутньому. Післявоєнні країни мають значні виклики, пов'язані з легітимністю, авторитетом і ефективністю держави. Зважаючи на вищесказане, є підстави вважати, що післявоєнна Україна не матиме цих викликів, або матиме їх в меншій мірі, ніж інші післявоєнні країни. Це також дає підстави надіятися, що відновлення після війни в Україні буде набагато швидше відбуватися, ніж в інших прикладах, які досліджувалися, особливо, якщо під сумнів не будуть поставлені стабільність роботи інститутів влади. Такий акцент на інститутах влади ми робимо тому, що, як свідчить дослідження Світового банку (дослідження на прикладі 36 країн - в більшості це громадянські війни), останні займають ключову роль в успішності повоєнного відновлення країн. Міжнародна допомога сама по собі (8-12% ВВП) майже не сприяє зростанню в цілому. Аналіз підтверджує загальноприйнятий результат про те, що одночасна допомога не сприяє збільшенню зростання

миттєво і має вкрай обмежений ефект протягом післявоєнного десятиліття: додатковий один відсоток допомоги (вимірюється як відсоток ВВП) забезпечує додаткові всього на всього 0,05 відсотка зростання на рік протягом усього післявоєнного десятиліття. Більш суттєвий вплив на зростання ВВП виявлено від ефективного управління: мова про оцінку інститутів за Індексом СРІ (управління економікою, структурна політика, політика соціальної інтеграції/справедливості та управління державним сектором та установами), ICRG (у тому числі компонент корупції) і інші. Тобто більший ефект має допомога в країнах, які мають кращі індекси в рейтингах. Схожих результатів доходили і попередні дослідження, які виявили, що хоча допомога загалом не впливає на зростання, допомога прискорює зростання за сприятливих політичних умов. У їхніх регресіях допомога, що взаємодіє з гарною політикою, має значний позитивний коефіцієнт. В той же час розмір міжнародної допомоги практично не впливає на показники самих індексів (зокрема СРІА). Тобто допомога «ззовні» напряду не створює міцні інститути влади (хоча теоретично могло би їх підтримати). В будь-якому разі, для України це менш релевантне питання, враховуючи, що інститути влади і їх спроможність в принципі не є під ударом чи дискредитацією в результаті поточної війни.

1.2. Роль економічних функцій держави у повоєнному відновленні.

Держава як суб'єкт макроекономічного регулювання економіки: розробляє і вводить економічне законодавство; забезпечує економіку країни необхідною кількістю грошей шляхом здійснення грошової кредитної політики; формує правові засади функціонування економіки (визначає статус окремих форм власності, узаконює існування різних видів господарської діяльності, налагоджує відносини між виробниками і продавцями товарів і продукції, визначає економічні обов'язки підприємств перед державою; усуває вади ринкового господарювання, обмежуючи монополізм; забезпечує захист конкуренції, контролює діяльність природних монополій та здійснює інші види

діяльності для забезпечення макроекономічної рівноваги [3]. Як суб'єкт внутрішніх економічних відносин держава визначає функції і забезпечує економічну діяльність органів державного управління і регулювання з поєднанням самоврядування, забезпечує суспільну значущість процесів економічного і соціального розвитку, створює умови безпеки життя людей, суспільства і держави, забезпечує соціальний захист, охорону здоров'я, оборону країни, освіту, культуру, спорт, охорону навколишнього середовища та інші потреби суспільного розвитку і здійснює великий обсяг діяльності щодо управління економікою країни, визначаючи її зміст і цільову секторальну спрямованість. Економічні функції держави присутні в будь-якій галузі суспільної діяльності, в будь-якій сфері і в окремих суб'єктах господарювання. Їх перелік, зміст і завдання тісно пов'язані з розвитком виробничих сил і потребами суспільства, його окремих колективів і жителів. Державний апарат, організуючи суспільне господарське життя, визначає економічні потреби населення, що стимулює появу відтворювальних процесів виробництва, продукції, товарів і послуг, економічних процесів і економічних функцій. При цьому останні розглядаються як самостійні елементи формування і розвитку економічних систем. Розвиток діяльності держави в напрямі управління економічними системами обумовлюється розвитком країни загалом: покращенням життя людей на рівні інноваційності наявних економічних процесів, їх технологічної спрямованості, інформаційно-комп'ютерному і соціально-економічному перетворенню, підвищує інституційну спроможність органів влади, забезпечує економічну безпеку і розвиток суспільних благ для макроекономічного зростання і макроекономічної стабільності держави. Більшість цих характеристик перебуває під постійним впливом процесів економічного розвитку і слугує важелями для застосування і реалізації економічних функцій. Головні чинники управління сфокусовані на діяльності держави і контролю за змістом і результатами реалізації економічних функцій. На кожному рівні управління державою економічні функції реалізуються через систему уповноважених державою органів у певних правових формах з

використанням різноманітних галузевих складових елементів і їх багатокритеріальної оцінки. Особливістю економічних функцій держави є те, що держава, реалізуючи їх, впливає на всі інші функції і створює підґрунтя й умови формування та реалізації існуючих інтересів суспільства. Теоретичні основи виокремлення видів і змісту економічних функцій досліджувались ученими за сферами, напрямками і змістом, способами застосування, критеріями здійснення, суб'єктами, об'єктами і засобами регулювання. Надані пропозиції стосовно поділу функцій на внутрішні і зовнішні, за спектрами державних інструментів управління і регулювання процесами, за методами прямого і непрямого впливу. П.Самуельсон і В.Нордхауз призначення основних функцій держави в ринковій економіці визначали як спосіб забезпечення ефективності системи господарювання, справедливості розподілу доходу та сприяння макроекономічному зростанню й стабільності [7]. К. Макконеллі, С. Брю основними напрямками економічної діяльності уряду вважали: забезпечення правової бази і суспільної атмосфери, які сприяють ефективності функціонування ринкової моделі; захист конкурентного середовища, перерозподіл доходів і багатства; коригування розподілу ресурсів для зміни структури національного продукту; стабілізації економіки та стимулювання її зростання [14, С. 94.]. До однієї з найважливіших економічних функцій держави вони віднесли функцію економічної стабілізації, яка «полягає в тому, щоб стабілізувати економіку, тобто допомагати економіці забезпечувати повну зайнятість ресурсів і стабільний рівень цін» [35]. Дж.Б'юкенен виділяв дві головні функції держави – захисну і продуктивну, або виробничу, завдяки яким держава може сприяти спільній діяльності всіх суб'єктів суспільних відносин і підвищувати рівень економічного добробуту країни двома шляхами: забезпечувати захист життя людей, їх свободи і власності, якщо їх власність набута законним шляхом, без застосування сили, шахрайства або крадіжки; забезпечувати певні суспільні блага, які мають специфічні властивості, що не дають змоги отримати їх за допомогою ринкових механізмів. При цьому невиконання економічних складників цих функцій може призвести до серйозних

і глибоких суспільних зрушень [36]. Г.ж. Колотко визначив, що держава повинна забезпечувати збалансований довгостроковий економічний розвиток, в основі якого виділив три складники: 1) зростання, збалансоване в економічному плані, що стосується ринків товарів і капіталу, інвестицій, фінансів і робочої сили; 2) зростання, збалансоване в соціальному плані (справедливому, суспільно прийнятому розподілі доходів і відповідної участі основних груп населення в суспільних послугах); 3) зростання, збалансоване в плані екології, що ґрунтується на збереженні відповідних співвідношень між господарською діяльністю людини і природою [31]. Досліджуючи зміст основних економічних функцій держави, А.А. Гриценко зазначив, що їх монопольним виразником, представником і захисником економічних інтересів суспільства є держава, яка забезпечує задоволення економічних потреб суспільства як цілого. На рівні держави він виокремив три головні напрями трансформації основних економічних функцій держави: послаблення монопольного складника функції держави в представленні суспільних економічних інтересів і зростання значення в цьому процесі державно-публічно-громадських інститутів; підвищення рівня соціалізації та гуманізації економічних потреб і способів їх задоволення; інтернаціоналізацію механізмів захисту економічних інтересів держав [7]. Види і зміст економічних функцій сучасної держави і їх сутність як сукупності подібних між собою видів (різновидів) економічної діяльності держави, спрямованих на формування ринкових відносин у країні, досліджував О.М. Лоцихін. Він виділив такі напрями державної діяльності: створення умов для розвитку ринкових відносин, удосконалення ринкової інфраструктури; визначення місця держави в сучасних господарських системах; правове забезпечення функціонування змішаної економіки; проведення політики макроекономічної стабілізації; організація виробництва суспільних товарів і послуг; раціональний перерозподіл ресурсів і доходів на регіональному рівні; забезпечення функціонування соціальної сфери, механізму соціального захисту населення; охорона навколишнього середовища; реалізація національних

інтересів у світовій економіці. О. Чечель досліджував зміст економічної політики держави в напрямках створення інфраструктури і середовища економічної діяльності; формування інституційної структури, що забезпечує основні норми і правила економічної діяльності; створення сприятливого соціального середовища розробки і реалізації економічної політики; створення власної економічної діяльності, встановлення державного замовлення і здійснення державних закупівель. Учений зробив наголос на таких основних функціях: забезпечення правопорядку в країні загалом, без чого неможливе ефективне функціонування будь-якої сфери суспільного життя, у тому числі й економічної; гарантія дотримання правопорядку всіма членами суспільства, у тому числі і учасниками ринку, загальноприйнятих «правил гри»; створення і підтримка інфраструктури, на основі якої повинна ефективно функціонувати економіка країни; створення і підтримка соціального фону, що сприяє нормальному функціонуванню економіки [35]. І. Дубинський, досліджуючи і аналізуючи функції держави, надав таке їх визначення: «функції держави – це основні напрями її діяльності, що залежать від об'єктивних потреб спільних відносин людей у вирішенні загальних справ, змістовне наповнення яких скероване історичним напрямом суспільства». Він поділяв їх на загальні (політичні, економічні, соціальні, правові та ін.) і групові (функції, спрямовані на захист інтересів певних груп суспільства). Були наведені і докази, що всі функції держави залежать від трансформацій політичних, економічних, соціальних і правових факторів [10]. О. Трофимчук наголосив на необхідності переосмислення сутності й уточнення ролі функцій держави і функцій державного регулювання економіки в розрізі основних теоретичних та практичних проблем сучасної економічної науки; розкрив сутність державного регулювання економіки в контексті економічних функцій держави як носія інтересів суспільства загалом; відмітив тісний взаємозв'язок підфункцій економічного регулювання з економічними функціями держави як носія загальних потреб суспільства і тісного зв'язку між ними, необхідності їх узгодження, а не протистояння [31].

1.3. Досвід успішної повоєнної реконструкції іноземних держав

Наймасштабніший військовий конфлікт в історії, який спричинив величезні руйнування та людські втрати завершився в 1945 році [53]. Проте наступні двадцять п'ять років стали періодом значного економічного зростання та соціального прогресу в Європі. Три основні чинники пояснюють цей парадокс: міцні економічні основи в Західній Європі, підтримка відновлення європейської торгівлі та співпраці, а також відродження німецької економіки за участі союзників. Натомість Східна Європа відновлювалася повільніше через демографічні втрати [56].

Військові дії спричинили значні руйнування промисловості та інфраструктури, але більшість заводів зберегла працездатність. Навіть у Німеччині та Італії основний капітал промисловості зріс між 1936 та 1945 роками на 20–30% [47]. Виробничі потужності електроенергетики також залишалися здебільшого придатними, потребуючи лише незначного ремонту. Перерви у виробництві зумовлювали руйнування транспортної системи, однак командно-економічне управління та мобілізація робочої сили швидко усували ці обмеження, запобігаючи дефіциту та соціальній нестабільності, яка мала місце після Першої світової війни. До 1947 року промислове виробництво повернулося до довоєнного рівня у країнах-переможницях та нейтральних державах [43].

Тривале економічне поживлення стримували не виробничі обмеження, а інституційні та геополітичні чинники. Відбудова Західної Європи вимагала ліквідації командної економіки, лібералізації цін і заробітної плати, усунення дефіциту валюти, відновлення поділу праці та міжнародного співробітництва, зокрема щодо відновлення німецької промисловості. Без активної участі США в реконструкції ці цілі були б недосяжні [53].

Дослідження показують, що більшість економік, зруйнованих війною, протягом п'яти років відновили довоєнний рівень виробництва. Наступні двадцять п'ять років увійшли в історію як епоха макроекономічної стабільності

та соціального прогресу, відома як «золота ера економічного зростання» в Європі. Вчені наголошують на єдиній стратегії реконструкції: відмова від сировинної орієнтації на користь переробної промисловості. План Маршалла вважається найбільш успішним проектом післявоєнного розвитку, впливаючи не лише матеріально, а й політично, стимулюючи лібералізацію торгівлі та усунення дефіциту ресурсів [57]. Ресурси, надані допоміжними фондами, дозволили урядам фінансувати державні інвестиційні проекти без необхідності скорочувати витрати на соціальне забезпечення, але вони були змушені знову запровадити вільні ринки та скасувати контроль і нормування на воєнний час.

Всесвітня історія містить численні приклади відновлення країн після воєн. Після завершення Другої світової війни відбулося понад 30 масштабних воєн і понад 250 локальних конфліктів за участю щонайменше 60 держав [38]. Кожен випадок є унікальним і залежить від численних чинників — від наявності природних ресурсів до конкретних обставин у регіоні. Спільним ключовим чинником успіху є ступінь зовнішньої підтримки. Випадок України також є особливим. Рівень економічного розвитку, сформовані державні інституції, легітимна влада, налагоджені виробничі процеси та стабільна фінансова система значно відрізняють перспективи відновлення країни від Афганістану, Іраку чи Анголи. Більш релевантними є приклади європейських та деяких східних і азіатських держав після 1945 року.

Для розробки стратегії відновлення України доцільно аналізувати сценарії реконструкції країн: Західної Німеччини, Італії, Японії, та Ізраїлю. Хоча ці приклади різняться за методами відновлення, вони мають схожий вихідний стан та результат. Кожна з цих країн зазнала значних руйнувань, але змогла не лише відновитися, а й існує суттєвого економічного зростання [2].

Після Другої світової війни Німеччина опинилася в стані тотального руйнування. Виробництво скоротилося в сім разів порівняно з довоєнним рівнем, зруйновано близько 25% житлового фонду, 20% промислових об'єктів та 40% транспортної інфраструктури. Лише кожна п'ята дитина мала власне ліжко, а приблизно третина населення користувалася тимчасовим похованням. Кожен

другий мешканець залишався безробітним. Фінансова система зазнала колапсу через гіперінфляцію та зростання державного боргу. Початком економічного піднесення країни вважається 20 червня 1948 року, коли Людвіг Ерхард ініціював лібералізацію ринку: скасування державного контролю за цінами на товари та ліквідацію понад 90% регуляторних обмежень для бізнесу. Ідеологія «німецького економічного дива» ґрунтувалася на ліберальних засадах: демонополізація, стимулювання конкуренції та інвестицій, впровадження механізмів приватизації [13]. Наступним ключовим етапом стало проведення фінансової реформи: рейхсмарку, яка втратила купівельну спроможність через гіперінфляцію, було замінено на німецьку марку. Внаслідок війни грошова маса скоротилася на понад 93%, що вимагало радикального стабілізаційного втручання [8]. Особливістю процесу відновлення економіки було те, що підприємствам надавали фінансування лише для виплати першої заробітної плати; подальша діяльність здійснювалася за рахунок власної виручки. Основою економічного зростання стало переорієнтування колишніх військових підприємств на випуск продукції легкої, харчової та текстильної промисловості, а також побутової техніки та автомобілів. Важливу роль відіграла зовнішня допомога з боку США. По-перше, Сполучені Штати надали можливість Західній Німеччині відновити заборонене раніше виробництво, з Америки до Німеччини здійснювались поставки товарів, що сприяли стабілізації економіки та відновленню виробничого потенціалу. Важливу роль у відновленні економіки Західної Німеччини відігравали прямі іноземні інвестиції, переважно американські. У період 1950–1957 рр. їх обсяг зріс на 81%. Особлива увага приділялася фінансовій політиці. Держава та місцеві органи влади прагнули мінімізувати бюджетні витрати, поступово знімали валютні обмеження, при цьому лібералізація в цій сфері відбувалася обережно. Було випущено державні облігації, а кошти від їх реалізації спрямовувалися на підтримку підприємств. Основна частина державних видатків була спрямована на розвиток бізнесу. У рамках податкової реформи високу диференційовану ставку корпоративного податку (~65%) замінили на єдину ставку 50%. Крім того, застосовувалася

прискорена амортизація виробничих приміщень, що дозволяло протягом перших двох років списати 50% їх вартості. Для стимулювання експорту держава надавала податкові пільги та фінансування для виконання великих контрактів. Значну роль у відновленні економіки Західної Німеччини відіграв також будівельний сектор. Було запроваджено окрему програму підтримки житлового та комерційного будівництва, що включала податкові пільги та можливість спільного фінансування з державою. До 1962 року рівень промислового виробництва в Західній Німеччині перевищив довоєнні показники утричі.

Італія опинилася серед найбільш постраждалих і зруйнованих європейських держав. Валовий внутрішній продукт перебував на рівні бідних країн, а військово орієнтована промисловість зазнала значного занепаду [42]. Повеєнне відновлення Італії мало специфіку державно-монополістичного капіталізму (ДМК), який проявлявся, зокрема, у формуванні великих державних об'єднань [9]. Країна отримала близько 1,5 млрд доларів допомоги в рамках плану Маршалла, здебільшого у формі товарів і обладнання. Важливою особливістю було те, що більша частина цієї допомоги була спрямована на підтримку компаній-монополістів. У 1951 році італійський уряд запровадив та почав реалізовувати систему пріоритетів, яка регулювала розподіл сировини: великі монополістичні компанії отримували її першочергово, відповідно до оцінки дефіциту в конкретний період.

Аналогічний принцип застосовувався й при наданні кредитів, що забезпечувало пріоритетне фінансування найбільших підприємств. Дрібні та середні підприємства не мали доступу до внутрішнього фінансового ринку. У результаті політики підтримки монополій італійські великі компанії швидко розвивалися та виходили на зовнішні ринки, що сприяло зростанню промислового виробництва. Одночасно важливим кроком стала аграрна реформа 1950–1955 років, за якою держава викупувала земельні наділи площею понад 100 га і продавала їх громадянам на виплат. Загалом було реалізовано 1,5 млн га землі, що підвищило ефективність сільського господарства та стимулювало попит на аграрну техніку. Відновленню економіки сприяла також Корейська

війна (1950–1953), під час якої США закупували матеріали для військової промисловості саме в Італії. До початку 1950-х років Італія повністю відновилася, а в період 1953–1962 обсяг промислового виробництва зріс утричі. Проте висока монополізація економіки обмежувала зростання заробітної плати, а надмірна концентрація капіталу, корупція та диспропорції в розвитку регіонів проявилися наприкінці 1960-х років.

Територія Ізраїлю була значно зруйнована під час війни за незалежність, а економіка перебувала під сильним навантаженням через масовий приток емігрантів з арабських країн, що становив близько 800 тисяч осіб. Витрати на армію складали близько 40% усіх державних видатків. Сільське господарство забезпечувало лише близько 50% потреб у харчових продуктах, а доходи від експорту покривали не більше ніж 30% витрат на імпорт. Додатковим джерелом фінансування стали репарації від Західної Німеччини, що забезпечували до 55% додаткових доходів бюджету у 1952–1965 роках.

Водночас з 1952 року в Ізраїлі розпочато реалізацію Нової економічної політики, яка передбачала значну лібералізацію економіки: скасування розподільчої системи, зменшення державного регулювання цін та відмову від емісії грошей для покриття державних витрат. Особливу увагу уряд приділяв великим інфраструктурним проектам, таким як будівництво Національного ізраїльського водопроводу, енергетичних потужностей і портів. Значні інвестиції спрямовувалися в аграрний сектор та легку промисловість.

Схожість України та Ізраїлю полягає у наявності недружніх сусідів, що обумовлює високі витрати на військову сферу. Військово-промисловий комплекс Ізраїлю отримав додатковий імпульс під час Шестиденної війни 1967 року та Війни Судного дня 1973 року, ставши ключовим роботодавцем і джерелом експорту озброєння.

У результаті з 1954 по 1964 рік ВВП Ізраїлю зростав приблизно на 10% щорічно, що трохи поступалося темпам зростання Японії. Споживання на душу населення збільшилося на 221%, а рівень безробіття фактично знизився до нуля.

Цей період дозволив країні залучити значні інвестиції та закласти основу для подальшого розвитку промислового сектору [44].

РОЗДІЛ 2.

МОЖЛИВОСТІ ТА ПРІОРИТЕТИ ВИКОРИСТАННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ДЛЯ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

2.1. Моделі повоєнного відновлення економіки іноземних держав і варіанти їх застосування в Україні

Німецький досвід повоєнної відбудови, особливо перші десять років післявоєнної реконструкції економіки Західної Німеччини, може бути корисним для планування післявоєнного відновлення України. Термін «німецьке економічне диво» (нім. *Wirtschaftswunder*) характеризує комплекс заходів, здійснених у 1948 р. під керівництвом міністра економіки Людвіга Ерхарда та міністра фінансів Фріца Шаффера. Серед ключових заходів:

1. Грошова реформа – зменшення грошової маси на 93% та введення нової марки (*Deutschemark*) для контролю інфляції;
2. Лібералізація цін – підвищення гнучкості цін та стимулювання економічної активності;
3. Податкова реформа – спрощення податкової системи та зниження навантаження на бізнес.

Результатом цих заходів стало швидке відновлення економічної діяльності: зменшення бідності, зниження безробіття, зростання промислового виробництва на 50% протягом півроку, а також зростання імпорту і експорту. Допомога США за Планом Маршалла, хоча і незначна (до 5% національного доходу, що становив 1,448 млн дол. США), сприяла фінансовій стабілізації країни. Значним чинником успіху стало й те, що репарації після Другої світової війни були значно нижчими, ніж після Першої світової [8]. Для повоєнного

відновлення України на принципах сталого розвитку та відповідно до Європейського зеленого курсу «Енергоефективність передусім» необхідна реалізація структурних соціально-економічних реформ на засадах відповідальності, солідарності та взаємної довіри між державою, бізнесом і громадянським суспільством [13; 28]. Основні напрями реформ мають включати: Економічну та інституційну трансформацію – дерегуляція та демонополізація, захист приватної власності, створення безпечного екологічного бізнес-середовища, розвиток малого і середнього підприємництва, розбудова оборонно-промислового комплексу, перехід до економіки знань, енергетична трансформація; Соціальну підтримку населення – збільшення соціальних виплат, працевлаштування внутрішньо переміщених осіб, залучення до відновлення інфраструктури та житла; Підприємницький та інвестиційний клімат – захист приватної власності, зниження податкового навантаження, ефективне використання прямих іноземних і внутрішніх інвестицій, прозорі механізми взаємодії влади і бізнесу; Розвиток науки та інновацій – формування державної науково-технічної та інноваційної політики, належне фінансування НДДКР, розвиток людського капіталу, цифрова модернізація промисловості; Енергетичну та екологічну трансформацію – вдосконалення екологічного законодавства, впровадження енергоефективних технологій у промисловості та енергетиці, стимулювання «зеленої» металургії та відновлюваних джерел енергії.

Враховуючи досвід Західної Німеччини щодо солідарної взаємодії держави, бізнесу і громадянського суспільства, його принципи можна адаптувати для відновлення та структурної трансформації української економіки з урахуванням національних особливостей та європейських стандартів.

Історичний досвід повоєнної відбудови господарства Італії, здійсненої урядом Альчіде де Гаспері, має важливе значення для сучасної України, оскільки демонструє реалістичну й ефективну модель виходу держави з умов глибокої воєнної руїни, масштабного знищення промисловості, інфраструктури та продуктивних сил, а також із серйозних соціально-економічних криз. Після

Другої світової війни Італія опинилася перед низкою важких викликів: системною бідністю, руйнуванням виробничих потужностей, дефіцитом продовольства, високим рівнем безробіття та загрозою зовнішнього втручання у її політико-економічний устрій. Еліти християнських демократів відповіли на ці виклики формуванням нового типу політичної культури та суспільних цінностей, що ґрунтувалися на християнських принципах солідарності, відповідальності, соціальної справедливості та субсидіарності. Завдяки цьому було закладено підвалини економічного процвітання, стабільності та розвитку середнього класу — ключового гаранта довготривалої політичної рівноваги та соціальної консолідації. Ці ж принципи стали основою для майбутніх інституцій Європейського Союзу

Особливу увагу для України становить механізм розподілу американської допомоги в Італії за Планом Маршалла. В умовах, коли сьогодні Україна розробляє стратегію повоєнної відбудови у співпраці з державами-партнерами, важливо враховувати, що в Італії отримання допомоги було безпосередньо пов'язане з проведенням структурних реформ, модернізацією промисловості й оновленням виробничого капіталу, а також із дотриманням цілей внутрішньої економічної трансформації. Це має стати орієнтиром і для України: важливо не просто відтворити зруйновану війною економіку, а використати історичний шанс для переходу до моделі довгострокового інноваційного розвитку та формування статусу стратегічного союзника західного світу. Як засвідчує історія Італії, значна зовнішня допомога не обов'язково робить країну залежною — навпаки, Італія, отримавши підтримку США, зуміла перетворитися на конкурентоспроможну європейську державу. План Маршалла став першим кроком до трансатлантичної інтеграції Італії, і аналогічна можливість сьогодні відкривається для України в контексті політичного та економічного зміцнення, а також поступового входження до ЄС і НАТО [40].

З огляду на масштабні руйнування інфраструктури, житлового фонду та виробництв на сході й півдні України, важливим є італійський досвід вирівнювання регіональних диспропорцій. Для відновлення півдня Італії уряд

створив спеціальний державний фонд «Каса Півдня» (1950), запровадив регіональні програми кредитування, активізував розвиток промислових кластерів і «полюсів зростання». Ці інструменти дали змогу підвищити інвестиційну привабливість регіону, розвинути нові галузі та створити сприятливе середовище для наукоємних виробництв. Україна, формуючи національну стратегію післявоєнного відновлення, повинна передбачити окрему програму розвитку деокупованих територій сходу й півдня, визначивши пріоритетні галузі, індустріальні центри та територіальні точки економічного зростання. Для України також важливо врахувати соціальні уроки повоєнної Італії. Затяжна бідність та соціальна нестабільність у післявоєнний період спричинили в Італії політичні кризи і сприяли зростанню популярності комуністичних рухів аж до 1980-х років. Це демонструє, що під час масштабних структурних реформ і реалізації довготривалих інвестиційних проєктів необхідно забезпечити соціальний захист населення та запобігти різкому соціальному розшаруванню. Тому Україні потрібна солідарна взаємодія не лише політичної еліти, а й соціально відповідального бізнесу, громадських організацій та громадян, які мають усвідомити загальнонаціональні пріоритети та відмовитися від патерналістських моделей взаємодії з державою.

Значущим для України є й досвід аграрної реформи Італії, який можна адаптувати до сучасних викликів у вітчизняному агросекторі. На тлі світової зацікавленості у продовольчій безпеці роль України на глобальних ринках зростатиме, і розвиток аграрного сектору є ключовим. На відміну від довоєнної Італії, модернізація українського сільського господарства вже відбулася ще до війни: в агрохолдингах, середніх та навіть малих господарствах поширення отримали роботизовані ферми, системи точного землеробства, дрони-обприскувачі, безпілотні технології тощо. Однак логістика українського експорту була тісно прив'язана до морських портів, які стали об'єктом блокади російського агресора. Це створює нагальну потребу у розвитку нової транспортної інфраструктури, диверсифікації експортних маршрутів, розбудові сучасної системи іригації в умовах кліматичних змін, а також у посиленні

промислової переробки аграрної продукції та розвитку органічного землеробства. Таким чином, перед Україною стоїть завдання переходу до економіки нового типу — інноваційної, технологічної та стійкої, що нерідко стає можливим саме в умовах подолання найглибших криз [12].

Досвід повоєнної реконструкції господарства та подальшого економічного розвитку Держави Ізраїль засвідчує результативність послідовного впровадження на різних історичних етапах диференційованих стратегій державного управління, що відповідали конкретним соціально-економічним завданням кожного періоду [18].

До таких стратегій належали:

– стратегія післявоєнної стабілізації економіки, що застосовувалася в умовах глибокого повоєнного дисбалансу та дефіциту ресурсів і передбачала жорстке державне адміністрування, централізоване розподілення та пряме інвестування задля задоволення базових потреб населення й формування передумов для економічного зростання;

– стратегія екстенсивного розвитку, яка реалізовувалася в умовах постійної загрози війни та передбачала мобілізацію внутрішніх ресурсів разом із залученням зовнішніх. Ця стратегія поєднувала адміністративні та ринкові механізми управління, балансуючи соціальний патерналізм і стимулювання підприємницької активності для забезпечення відтворювальних процесів і економічної безпеки;

– стратегія «економічного стрибка», що застосовувалася за умов відносної політичної і макроекономічної стабільності та базувалася на перевазі непрямих інструментів державного регулювання, створенні сприятливого інституційного середовища для ведення бізнесу, а також на пріоритетній підтримці високотехнологічних секторів економіки.

Ефективне застосування цих або подібних стратегій в Україні потребує системного моніторингу та експертного аналізу актуальних воєнно-політичних, соціально-економічних та інституційних викликів, притаманних кожному етапу повоєнного розвитку. Це, у свою чергу, вимагає формування спеціалізованих

аналітично-управлінських структур, залучення компетентних фахівців і вироблення ними обґрунтованих механізмів ухвалення та реалізації державних рішень [11].

До пріоритетних наскрізних завдань, які забезпечують результативність адаптації досвіду Ізраїлю в Україні, належать:

– гарантування внутрішнього правопорядку та дотримання принципу верховенства права;– формування ефективної управлінської вертикалі, подальше поглиблення децентралізації та дебіюрократизації державного управління, розвиток інститутів громадянського суспільства;– цілеспрямована підтримка наукової та інноваційної діяльності;– державне сприяння розвитку малого та середнього підприємництва як ключового джерела створення робочих місць і розширення внутрішнього попиту;– посилений державний і громадський контроль за використанням зовнішньої фінансової допомоги, кредитів і грантів;– зміцнення національної валюти та формування довіри до неї всередині країни й на міжнародному рівні;– забезпечення прозорих умов реєстрації бізнесу, спрощення податкової системи та зменшення фіскального навантаження на суб'єктів господарювання і населення;– проведення активної соціальної та міграційної політики, включаючи розвиток пенсійного й медичного страхування, стимули для повернення українських громадян і залучення нових трудових ресурсів.

В умовах масштабної повоєнної рееміграції Україні варто звернути увагу на ізраїльську практику розміщення та інтеграції великих потоків іммігрантів. Попри те, що багаторічна політика повної зайнятості згодом вичерпала свій потенціал, у перші повоєнні роки Ізраїль забезпечував централізоване створення додаткових робочих місць, компенсуючи слабкість приватного сектора. Це, хоча й посилювало бюджетний дефіцит, водночас сприяло підвищенню довіри до держави та формувало сприятливе середовище для майбутніх репатріантів.

Особливо цінним для України є досвід ефективного залучення та використання висококваліфікованих кадрів, заснований на державній підтримці науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, стимулюванні

конкуренції, розвитку венчурного фінансування, створенні технопарків та заохоченні високотехнологічного експорту. За умов досягнення відносної політичної та економічної стабільності така модель може забезпечити Україні реальну можливість переходу до інноваційної моделі розвитку та інтеграції у глобальні технологічні ланцюги [4].

2.2. Стратегічні орієнтири повоєнного відновлення України

Визначення стратегічних засад повоєнного відновлення може бути здійснене через окреслення основних характеристик повоєнної моделі економічного розвитку України, які мають слугувати цільовими орієнтирами для стратегічного планування та формування довгострокових напрямів економічного поступу в післявоєнний період.

Декларована готовність держави розпочати системну післявоєнну реконструкцію та потреба залучення інвесторів глобального рівня зумовили появу перших варіантів планів відбудови. Водночас відсутність цілісної стратегії й концептуальної визначеності процесу відновлення упродовж 2022 року стала причиною розроблення кількох альтернативних підходів. У зазначених документах фактично було спробу компенсувати брак стратегічного бачення шляхом виокремлення ключових та перспективних сфер, у які можуть бути спрямовані інвестиційні ресурси для відбудови України. Проте нечітке формулювання кінцевих цілей, а також відсутність узгоджених стратегічних пріоритетів підсилюють нагальність концептуального впорядкування процесу відновлення.

Так, презентований на конференції в Лугано Національний план відновлення України містить низку базових елементів: загальне бачення, цільові орієнтири, принципи реалізації та очікувані результати. Документ побудовано у форматі переліку Національних програм, спрямованих на досягнення ключових результатів за сімнадцятьма напрямками післявоєнної реконструкції та розвитку, кожен із яких деталізовано через окремі проектні заходи [5].

Однак загальна структура бачення повоєнної трансформації у Плані відновлення залишається надмірно узагальненою. Визначена в документі мета – «Сильна європейська країна – магніт для іноземних інвестицій» – виглядає занадто широка та декларативна, а нечіткість завдань у межах окремих блоків (напрямів, визначених національними програмами) обмежує можливості її практичної реалізації. Декларований у Плані акцент на прискорення сталого економічного зростання також потребує конкретизації щодо тих сфер, у яких мають бути зосереджені ключові зусилля держави та інвесторів.

Відомості щодо розроблення Плану швидкого відновлення України (Fast recovery plan), спрямованого на оперативне відновлення соціальної інфраструктури на деокупованих територіях, а також інформація про підготовку довгострокової стратегії відбудови держави, не відображені на створеній онлайн-платформі, що висвітлює хід реалізації Плану [15]. Через це залишається незрозумілим, чи справді були сформовані окремі плани – швидкого та довгострокового відновлення, чи ж ідеться про частини єдиного Плану відновлення, представленого на конференції в Лугано, які були структуровані відповідно до різних часових горизонтів досягнення очікуваних результатів.

Національна рада з відновлення України від наслідків війни підготувала проєкт Плану заходів з післявоєнного відновлення та розвитку держави. Документ містить перелік пропозицій та стратегічних ініціатив у межах 24 розділів, реалізація яких є необхідною для забезпечення ефективного функціонування України у воєнний та післявоєнний періоди. Серед ключових напрямів визначено реконструкцію та розвиток інфраструктури; повернення тимчасово переміщених громадян, включно з тими, хто перебуває за кордоном, та їхню інтеграцію в суспільне й економічне життя; відновлення й структурну модернізацію економіки; підходи до будівництва, містобудування та оновлення урбанізованих і регіональних просторів тощо.

Водночас подібний формат подання матеріалу не дає змоги чітко окреслити кінцеві результати післявоєнної реконструкції – у документі відсутні єдині для всіх розділів цільові орієнтири, не визначено систему завдань, які

потребують вирішення, бракує опису принципів, механізмів та логіки взаємодії суб'єктів процесу, необхідних для досягнення визначеної мети [5].

Частково цей недолік компенсується застосуванням проблемно-орієнтованого підходу до структурування матеріалу, однак лишається невизначеним, на який саме мультиплікативний ефект спрямовано вирішення окреслених проблем і в якій мірі вони можуть бути розв'язані комплексно. Додатковою проблемою є те, що інформація в різних розділах проекту не уніфікована за формою та структурою, що ускладнює її використання як інструменту формування стратегічного бачення повоєнного відновлення, зокрема у частині постановки цілей.

Більш цілісне викладення матеріалу, що містить як ширший обсяг інформації, так і чіткіші відображення стратегічних шляхів повоєнного економічного розвитку, представлено у Плані відновлення України від наслідків війни. Наприкінці березня 2023 р. Міністерство економіки України винесло цей документ на обговорення в експертному [21].

Попри значний обсяг викладеного матеріалу, представлений План не формує цілісного стратегічного бачення процесу повоєнного відновлення. Задекларовані у ньому цілі мають занадто загальний характер і не відповідають критеріям стратегічного планування. Для забезпечення результативності процесу реконструкції завдання мають бути конкретизовані та вимірювані, що дозволить встановити чіткі орієнтири дій і забезпечити перевірюваність досягнутих результатів.

Разом із тим зазначені недоліки можуть бути усунені шляхом концептуального окреслення моделі економічного розвитку України у післявоєнний період. Це передбачає визначення ключових характеристик майбутньої економічної системи як стратегічних цілей повоєнної відбудови, а також формування напрямів реконструкції на основі виявлення проблем, які потребують розв'язання, та можливостей реалізації економічного потенціалу держави.

Рамковими умовами формування післявоєнної моделі економічного розвитку доцільно визначити такі параметри, що забезпечать ефективність функціонування економіки України та її конкурентоспроможність у європейському економічному просторі. Зокрема, необхідним є:

- досягнення цінової стабільності, стійкості національної валюти та процентних ставок, скорочення дефіциту бюджету й зниження державного боргу;
- забезпечення достатнього обсягу людських ресурсів (включаючи висококваліфіковані кадри з досвідом упровадження інновацій), матеріальних ресурсів та критичної інфраструктури (енергетичної, телекомунікаційної, транспортної тощо), а також підвищення якості освіти та наукових досліджень;
- регулювання впливу державної політики на конкурентні позиції економічних агентів шляхом належного застосування інструментів державної допомоги;
- активізація розвитку малого та середнього підприємництва (цільові орієнтири – 40–50% ВВП та близько 70% зайнятого населення), а також створення умов для доступу малих підприємств до ринкових можливостей;
- структурна модернізація економіки на засадах постіндустріального розвитку та доступу до сучасних технологій, у тому числі в рамках міжнародної технічної допомоги.

На формування основних рис повоєнної економічної стратегії України накладатимуть обмеження серед яких:– виконання положень Угоди про асоціацію з ЄС, що вимагає адаптації ключових секторів економіки, зокрема енергетики (включно з ядерною), транспорту, охорони довкілля, промислової політики та розвитку підприємництва, сільського господарства, регіональної політики, податкової системи, фінансових послуг, туризму, космічних досліджень, охорони здоров'я, науково-технічної співпраці, культури та освіти [32];– дотримання Цілей сталого розвитку України до 2030 року, затверджених Указом Президента, які виступають ключовими орієнтирами для підготовки прогнозних та програмних документів економічного, соціального та екологічного характеру [34];– забезпечення захисту національних інтересів у стратегічно важливих сферах економіки та енергетики, що передбачає

досягнення енергетичної незалежності та безперебійної роботи енергетичного сектора.

В межах повоєнного відновлення економіки України необхідно враховувати такі пріоритети енергетичної сфери: імпортозаміщення мінеральної сировини, мінімізація негативного впливу енергетики на довкілля, пріоритет сталого розвитку національної економіки, запобігання енергетичній бідності населення без порушення функціонування конкурентних ринків, ефективне використання енергоресурсів та підвищення енергоефективності економіки [30].

Паралельно слід враховувати вимоги європейської промислової політики для формування конкурентоспроможної промисловості [46]. Серед ключових напрямів:

- цифровізація виробництва, що передбачає не лише оновлення обладнання та програмного забезпечення, а й трансформацію підходів до управління людським капіталом та зовнішніх комунікацій;

- зелений курс, який включає зменшення енергоємності та впровадження екологічних обмежень у виробничих процесах;

- безпека та локалізація, що забезпечує стабільне постачання сировини і скорочує логістичні ланцюги;

- кібербезпека та технологічна безпека, що гарантує доступ до сучасних технологій і науково-дослідних розробок;

- розвиток суспільства високих компетенцій, де формування людського капіталу стає ключовим фактором технологічного прогресу шляхом поєднання людських здібностей та машинних ресурсів.

Ключовим складником успішного економічного відновлення країни є розробка політики відбудови з урахуванням регіональних особливостей та потенціалу продуктивності територій, які зазнали значних змін через повномасштабну агресію Росії проти України. У 2022 році було ухвалено важливий нормативний акт для визначення загальних правил відновлення регіональних економік — Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про засади державної регіональної політики», який закріпив основні підходи до

післявоєнного відновлення регіонів. Зокрема, документ передбачає інтеграцію регіональних та місцевих планів відновлення до загального Плану відновлення України, з урахуванням функціонального типу територій. Встановлено трирівневу систему планування: державна стратегія – регіональна стратегія – стратегії громад, які повинні бути взаємопов'язаними та логічно доповнювати одна одну.

Отже, пропонується організувати та конкретизувати бачення повоєнного економічного розвитку України, відповідні характеристики які мають включати в себе декілька ключових складових.

1. Стійка та ефективна економіка, якій мають бути притаманні: структурна трансформація економіки на основі постіндустріальної моделі та доступу до передових технологій за рахунок міжнародної технічної підтримки; гнучкість і адаптивність економічної структури до змін; впровадження технологій Індустрії цифровізація виробничих процесів у промисловості; збільшення частки обробної промисловості у доданій вартості економіки; розвиток нових наукомістких і високотехнологічних галузей. Проблеми та потенційні ризики, що потребують вирішення, включають руйнування виробничих потужностей та інфраструктури життєзабезпечення у зонах бойових дій, порушення внутрішньо-економічних зв'язків між регіонами, низьку частку доданої вартості, створеної всередині національної економіки, залежність економічного розвитку від сировинної моделі, технологічну відсталість промислових підприємств, особливо «базових» галузей, а також слабкий розвиток інноваційних напрямів економічної та промислової діяльності. На сучасному етапі через збройну агресію та значні економічні втрати реалізація заходів Національної економічної стратегії до 2030 року фактично призупинилася [16]. Війна стала серйозною перепорою для впровадження економічного розвитку та вирішення ще довоєнних проблем. З'являється необхідність у розробленні нових підходів для створення умов економічного зростання з урахуванням відновлення втраченого економічного потенціалу країни. Для досягнення стійкості та ефективності економічного

розвитку в основі мають бути європейські принципи регіональної та промислової політики.

2. Сильні регіони та громади. Ключові ознаки моделі передбачають модернізовані інструменти регіонального та промислового розвитку, сформовані відповідно до сучасних стандартів ЄС у цих сферах, визначення центрів економічного зростання з урахуванням наявного людського та економічного потенціалу для диверсифікації місцевої економіки, локалізацію виробництва з одночасним забезпеченням потреб підприємств сировиною та громадських потреб із оптимізацією ланцюгів постачання, вирівнювання міжрегіональних диспропорцій у концентрації виробничих потужностей, оновлення спеціалізації регіонів на засадах смарт-економіки та забезпечення ефективної функціональної спроможності регіонів у нових економічних умовах. Основним викликом і водночас проблемою, що потребує вирішення для зміцнення економічного потенціалу регіонів і громад, є неефективне та невиправдане використання природних ресурсів, соціально-економічного, виробничого, інвестиційного та технологічного потенціалу, а також невідповідність підходів його використання сучасним світовим, зокрема європейським, стандартам. Принципи, на яких повинна ґрунтуватися економічна спроможність регіональних суб'єктів, мають базуватися на ключових положеннях політики ЄС у сфері регіонального розвитку та зосереджуватися на розвитку продуктивних сил, забезпеченні економічної та соціальної інтеграції, зміцненні інституційної спроможності, узгодженні регіональної, інноваційної та промислової політики, а також активному залученні громадськості до публічного обговорення.

3. Відновлення відповідно до положень сталого розвитку. Модель передбачає збільшення використання альтернативних видів палива та відновлюваних джерел енергії у промисловості та інших секторах економіки, запровадження екологічних обмежень у виробничих процесах, декарбонізацію промисловості, відновлення колишніх промислових територій, справедливу трансформацію вугільних громад, розвиток нових видів діяльності на монопромислових територіях та забезпечення екологічної сталості. Реалізація

цих завдань можлива через комплексну рекультивацію земель і екологічне відновлення територій вугледобувних регіонів. Серед проблем та ризиків на шляху до «зеленої» економіки – наростання екологічних наслідків бойових дій, особливо на промислово розвинених територіях, подальше використання викопного палива та висока енергоємність виробництва. Принципи розвитку такої економіки ґрунтуються на справедливій трансформації та інтеграції у загальноєвропейські процеси, забезпеченні екологічної стійкості, розробленості концептуальних засад державної політики щодо справедливої трансформації вугільних регіонів до 2030 року, готовності регіонів впроваджувати відповідні програми та пілотні проекти і забезпеченні доступу до програм ЄС зі справедливої трансформації.

4. Промисловість має розвиватись в напрямку до підвищення конкурентоздатності. Модель передбачає підвищення здатності вітчизняної промисловості адаптуватися до зовнішніх змін та викликів, зміцнення її стійкості, посилення конкурентних позицій підприємств через гнучкість і локалізацію виробництва, реконструкцію промислових моделей регіонів на основі оновлених рушіїв регіонального та промислового розвитку відповідно до європейської промислової політики, зниження ресурсо- та енергоємності виробництва, забезпечення енергетичної стійкості економіки, збільшення частки переробної промисловості у ВВП та формування високопродуктивної промисловості. Серед проблем і ризиків – деіндустріалізація, особливо в зонах бойових дій, низька диверсифікація локальних економік, особливо монопромислових громад, недостатнє використання потенціалу внутрішнього ринку та нерозвиненість ринків споживання, збереження залежності від викопного палива і недостатня здатність промисловості адаптуватися до зростаючих зовнішніх загроз. Основні принципи забезпечення конкурентоздатності, передбачають євроінтеграційний напрямок, енергоефективність, розвиток продуктивних сил промислових регіонів, оновлення регіональної ресурсну збалансованість регіонального розвитку.

5. Підвищення рівня професійної компетентності. Основними рисами моделі є підвищення вимог до кваліфікації працівників при одночасному фокусі роботодавців на їхніх потребах, покращення якості людського капіталу та його здатності забезпечувати технологічний прогрес, зростання продуктивності праці, зокрема у промисловому секторі, а також збільшення рівня продуктивної зайнятості.

2.3. Євроінтеграційний курс як основа для посилення економіки України.

Досвід нових членів ЄС демонструє, що держави, які швидко проводили реформи, нині перебувають у кращому економічному стані, ніж ті, де реформування відбувалося повільно, як це сталося в Україні. Тому країні слід оперативно впровадити необхідні зміни та максимально використати вікно можливостей, відкриті війною. Відновлення зруйнованих виробничих потужностей підприємств вимагає значних обсягів інвестицій. Через повномасштабне вторгнення РФ в Україну понад третини промислових підприємств були змушені припинити роботу. Досвід східноєвропейських держав також показує, що переваги євроінтеграції, зокрема зростання прямих іноземних інвестицій, можуть проявитися ще до офіційного вступу України до ЄС, адже сам процес інтеграції підвищує інвестиційну привабливість держави. Безперечно, для цього Україні необхідно провести відповідні реформи.

Надання Україні статусу кандидата в члени ЄС Європейською Радою 24 червня 2022 р. стало початком процесів модернізації промисловості, зокрема через розвиток конкурентних переваг і використання потенціалу ЄС як драйвера інклюзивного економічного зростання. Євроінтеграційні реформи активізуються у всіх сферах, включно з промисловістю. Аналіз виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії та державами-членами ЄС за період 2014–2024 рр. демонструє помітний прогрес у цьому напрямі.

Проблему «технічних бар'єрів у торгівлі» в Україні вирішено шляхом практичної імплементації Угоди про оцінку відповідності та прийнятність промислової продукції (Угода АСАА). Це стало можливим завдяки ухваленню горизонтального та вертикального законодавства, гармонізованого з нормами ЄС, і його застосуванню у сферах технічного регулювання, оцінки відповідності, стандартизації, метрології та ринкового нагляду.

Горизонтальне законодавство України було приведене у відповідність із правом ЄС, ухвалено всі рамкові закони, що регулюють стандартизацію, метрологію, акредитацію, оцінку відповідності та ринковий нагляд. Досягнуто значного прогресу у впровадженні секторального (вертикального) законодавства: з 27 технічних регламентів, визначених Додатком III, прийнято 25, триває перегляд існуючих регламентів для приведення їх у відповідність з новими директивами та регламентами ЄС.

Створено національну інфраструктуру якості, яка відповідає вимогам ЄС і СОР, забезпечено функціонування національного органу стандартизації та акредитації, акредитовано органи оцінювання відповідності та державного ринкового нагляду. Скасовано обов'язкову сертифікацію продукції, проводиться гармонізація національних стандартів із міжнародними та європейськими.

Започатковано діалог з нормативно-правових питань на горизонтальному та галузевому рівнях. Українська сторона виконала всі необхідні зобов'язання для підготовки до укладення Угоди АСАА у трьох пріоритетних секторах: низьковольтне електричне обладнання, електромагнітна сумісність обладнання та машини [33].

Питання «санітарних та фітосанітарних заходів» в Україні врегульовано шляхом затвердження вимог щодо надання інформації про харчові продукти. Зокрема, наказом Міністерства економіки України від 2021 року «Про затвердження Порядку і спеціальних вимог до маркування харчових продуктів, а також Переліку харчових продуктів, для яких обов'язковим є зазначення країни походження або місця походження» [33] встановлено правила маркування продукції. Крім того, українське законодавство у сфері безпечності харчових

продуктів було гармонізовано з нормами Європейського Союзу шляхом ухвалення Закону України від 2022 року «Про матеріали і предмети, призначені для контакту з харчовими продуктами» [25].

У напрямі «Навколишнє природне середовище та цивільний захист» започатковано регулярний діалог, що має на меті координацію політики відповідно до сфер, охоплених Європейським зеленим курсом, на основі Угоди про асоціацію. В рамках цього напрямку також передбачено заходи щодо впровадження механізмів у сфері промислового забруднення. Зокрема, було ухвалено Розпорядження Кабінету Міністрів України 2019 року «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері промислового забруднення» [27] та Закон України «Про Національний реєстр викидів та перенесення забруднювачів» 2023 року [27].

У контексті «Поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі» ЄС залишається найбільшим торговельним партнером України. У умовах війни додатково були ухвалені рішення про скасування всіх мит, укладення угоди щодо скасування дозволів на перевезення та приєднання до системи спільного транзиту. Водночас, аналіз структури торгівлі з країнами ЄС показує, що українські підприємства досить повільно інтегрувалися у європейські мережі доданої вартості. Інтеграція відбувалася здебільшого на початкових етапах (експорт сировини) та на фінальних стадіях (імпорт готової продукції), при цьому частка доданої вартості у діяльності саме українських компаній залишалася низькою [20].

Для забезпечення належного рівня охорони прав інтелектуальної власності в Україні було ухвалено Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформи патентного законодавства» [20], який спрямований на виконання зобов'язань України у сфері європейської інтеграції та гармонізацію вимог українського законодавства щодо охорони прав на винаходи й корисні моделі з нормами ЄС. Незважаючи на певний прогрес у євроінтеграційних реформах, досі існують суттєві проблеми з реалізацією прав

промислової власності, зокрема з огляду на те, що Україна є одним із основних маршрутів транзиту підробленої продукції до ЄС [1].

З метою розвитку міжнародної співпраці у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності, а також підтримки участі науковців і малого та середнього бізнесу у Рамковій програмі ЄС «Горизонт Європа» та інтеграції України до європейського дослідницького і інноваційного простору, було ратифіковано Угоду (у формі обміну нотами) між Україною та ЄС про відновлення дії Угоди між Україною та Європейським Співтовариством про наукове і технологічне співробітництво [22].

Євроінтеграційні процеси відкривають українській промисловості кілька перспектив. Зокрема, це доступ до фінансових інструментів ЄС. З 2007 р. Європейський Союз запровадив єдиний передвступний інструмент фінансової допомоги – Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA), що спрямований на підтримку реформ шляхом надання фінансової та технічної допомоги. Загальна сума видатків чинної версії – IPA III – становить близько 14,2 млрд євро. Пріоритетними напрямками фінансування цієї програми є економічне зростання з наголосом на малому та середньому підприємстві. Крім того, Україна має доступ до індивідуальних програм та проектів фінансової підтримки ЄС. На початку лютого 2023 р. Україна підписала угоду з Європейським Союзом про участь у програмі «Єдиний ринок» із бюджетом 4,2 млрд євро, розрахованому на сім років. У межах цієї програми ЄС надасть 1500 грантів українському малому та середньому бізнесу для налагодження бізнесових зв'язків із партнерами з ЄС, а також 430 грантів молодим українським підприємцям, які прагнуть переймати досвід ведення аналогічного бізнесу в ЄС.

Залучення іноземних інвестицій для відбудови економіки України, зокрема у формі грантів і технічної допомоги, є ще однією перспективою. Для цього створено електронну платформу Advantage Ukraine, на якій представлено інвестиційні проекти в промисловості, включно зі сферами металургії та металообробки, фармацевтики, машинобудування, деревообробки та виготовлення меблів. Проектна команда Advantage Ukraine наразі опрацьовує

близько 150 запитів інвесторів, зосереджуючись на питаннях інвестиційних стимулів та страхування воєнних ризиків. Для врегулювання останнього ухвалено законопроект Про внесення змін до Закону України «Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності», який передбачає можливість надання Експортно-кредитним агентством (ЕКА) послуг зі страхування інвестицій на території України в межах статутного капіталу ЕКА. Кількість інвестицій буде прямо залежати від темпів реформування законодавчої бази України та виконання політичних умов, необхідних для інтеграції до Європейського Союзу. При цьому розвиток промисловості має здійснюватися з урахуванням принципів «зеленої» економіки, що передбачає відновлення зруйнованих підприємств із підвищеною продуктивністю праці, енергоефективністю та кліматичною нейтральністю, а також з більш високим обсягом виробленої продукції.

Слід також прискорювати реформи у всіх сферах, зокрема стимулюючи структурні зміни в промисловості. Ініціативи державних органів наразі спрямовані на забезпечення безперервної роботи промислового сектору, зменшення руйнівних наслідків втрати частини промислового потенціалу, спрощення умов ведення бізнесу та лібералізацію зовнішньої торгівлі. Доступ української продукції до європейських ринків залишається ускладненим через наявність нетарифних бар'єрів, а технологічно застаріла виробнича база обмежує можливості повноцінного входження на ринок ЄС. Тому виробничі фонди потребують комплексного оновлення на сучасній техніко-технологічній основі.

Структурні показники торговельного співробітництва України з ЄС демонструють середньо- та низько-технологічну спеціалізацію експортних поставок, що підкреслює необхідність розширення виробництва конкурентоспроможної продукції з вищою доданою вартістю. Україна зацікавлена у посиленні коопераційних зв'язків із ЄС, адже наявний значний науково-технічний потенціал дозволяє розвивати високотехнологічні виробництва та створювати продукцію з високою часткою доданої вартості.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

1. У роботі було досліджено ключові аспекти та інструменти повоєнної економічної відбудови на прикладі міжнародного досвіду. Виявлено, що відновлення економіки після війни є складним і багатограним процесом, що потребує комплексного підходу та уваги до численних чинників, таких як відновлення виробничих потужностей, розвиток інфраструктури, залучення інвестицій та забезпечення соціальної стабільності. Особливо важливою є роль держави, яка повинна активно координувати відбудовчі процеси, створювати сприятливі умови для інвестицій, проводити реформи та працювати над стабільністю макроекономічної ситуації.

2. Швидке впровадження реформ, інтеграція в міжнародні економічні процеси та залучення інвестицій є основними факторами, що сприяють відновленню. Важливим аспектом є також євроінтеграційний курс України, оскільки виконання вимог ЄС щодо стандартів і норм створює можливості для стабільного економічного зростання та розвитку країни. Одним із пріоритетів має стати покращення інвестиційного клімату та стимулювання розвитку інноваційних технологій, що підвищить конкурентоспроможність української економіки на міжнародному рівні.

3. Досвід успішної повоєнної реконструкції економік таких країн, як Німеччина, Італія, Ізраїль, демонструє важливість поетапного підходу до відновлення, і підсилення тих сторін які приманні кожній конкретній державі.

Україна може запозичити з цього досвіду принципи ефективної реструктуризації економіки, застосування інновацій та модернізації промисловості, однак з обов'язковим урахуванням національних реалій та специфіки економічної ситуації.

4. Важливим є також використання міжнародного досвіду для ефективної реалізації відновлювальних процесів в Україні. Адаптація моделей відновлення, застосованих в інших країнах, дозволить оптимізувати стратегію відбудови, зберігаючи національні інтереси та специфіку. Для успішного відновлення необхідно здійснювати структурні реформи, удосконалювати інституційну базу та активно співпрацювати з міжнародними партнерами, залучаючи необхідні фінансові ресурси. Реалізація запропонованих заходів дозволить значно підвищити ефективність економічного відновлення, сприятиме розвитку високотехнологічних виробництв, створенню нових робочих місць і, в кінцевому підсумку, забезпечить стабільний економічний розвиток України в умовах європейської та світової економіки.

5. Визначено стратегічні напрями повоєнного відновлення України, серед яких: модернізація промисловості на основі «зеленої» економіки, розвиток інфраструктури та технологічних інновацій, стимулювання інвестиційних потоків, а також інтеграція національної економіки до європейських і світових ринків. Реалізація цих заходів сприятиме не лише стабілізації економічної ситуації в країні, але й створенню основ для сталого соціально-економічного розвитку в довгостроковій перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітичний звіт до Повідомлення Комісії для Європейського Парламенту, Європейської Ради та Ради. Висновок Європейської Комісії щодо заявки України на членство в Європейському Союзі. Робочий документ персоналу Комісії. 2023. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/analitychnyy_zvit_yek_ukrayi_nskoju_pdf.pdf
2. Біла І., Ілюхіна В. Економіка війни в Україні: наслідки та можливі конкурентні переваги в повоєнний період. Економіка та суспільство. 2024. № 59. URL : <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-160>.
3. Бобровська О. Ю., Мержев Д. П. «Економічні функції держави і їх трансформація в повоєнний період» // Ефективна економіка. 2023. № 9. С. 1-23.
4. Боднарчук, Т. Політика переходу від аграрного до високотехнологічного експорту: досвід Держави Ізраїль для України. Економіка і прогнозування, (2), 2022. 93–122. <https://doi.org/10.15407/eip2022.02.093>.
5. Відновлення України. План відновлення України / «Відновлення України» (онлайн-платформа). 2022. URL: <https://recovery.gov.ua/>.
6. Гриценко А. А. Модернізація дослідження трансформації економічних функцій держави в умовах глобалізації. Економіка України. 2021. No 7(716). С. 5-13. URL: http://economyukr.org.ua/docs/EU_21_07_005_uk.pdf, С.209.

7. Гриценко А.А. Основні економічні функції держави та їх трансформація в умовах глобалізації // Трансформація функцій держави в умовах глобалізації: збірник тез доповідей міжнародної дискусійної платформи 19 травня 2021р. / НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». Київ, 2021. С.8-10. URL: <http://ief.org.ua/docs/scc/19.pdf>.

8. Гьобель, Й., Орт, М. & Зібум, Г. Факти про Німеччину. FAZIT Communication GmbH, Франкфурт-на-Майні, в співпраці з Федеральним міністерством закордонних справ. 2018. https://www.tatsachen-ueber-deutschland.de/files/2020-11/tatsachen_2018_ukr-compressed.pdf.

9. Дідківська, Л. В. . Італійське «економічне диво»: успішний досвід управління повоєнним відновленням. Історія народного господарства та економічної думки України, (55), 2022. 102–116. <https://doi.org/10.15407/ingedu2022.55.102>.

10. Дубинський І.Ю. Класифікаційні особливості функцій держави. Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського. 2019. №4. Т.30(69). С.7-11. URL: https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/4_2019/4.pdf.

11. Іванов, С. Економічне відновлення і розвиток країн після збройних конфліктів та воєн: невтрачені можливості для України. Економіка України, 2019 .(1), 75–89.

12. Калитчак, Р. Італійський регіоналізм у контексті європейських інтеграційних процесів [Дис. канд. політ. наук]. Львів: 2004.

13. Кудряченко, А. І., Солошенко, В. В. Федеративна Республіка Німеччина: досвід повоєнного піднесення. «Україна: контекст світових подій». Аналітичні записки Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України» (2017–2019 рр.) 2019 с. 31– 39.

14. Макконнелл К. Р., Брю С. Л. Економікс: принципи, проблеми і політика : пер. з англ. 11-те вид. Київ : Хагар-Демос, 1993. 785 с. С. 94.

15. Мазаракі А., Мельник Т. Світове господарство: виклики російсько-української війни // Scientia·Fructuosa. 2022. № 143(3). Р. 4-35. URL: [https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2022\(143\)01](https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2022(143)01).

16. Національна економічна стратегія на період до 2030 року: затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021р. №179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-п#n25>.

17. Небрат, В. В. Методологія історико-економічного дослідження досвіду повоєнної відбудови. Наукові записки НаУКМА. Економічні науки, 2022. 7(1), 79–86. <http://10.18523/2519-4739.2022.7.1.79-86>.

18. Онищенко, В. Людський і соціальний капітал України в період її післявоєнного відновлення. Економіка України, 1(734), 3–19. 2023. <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1686331>.

19. Панченко О. Україна підготувала Fast Recovery план для швидкої відбудови. Що він передбачає / О. Панченко // The Village. 2022. URL: <https://www.the-village.com.ua/village/city/city-news/328077-ukrayina-pidgotuvala-fast-recovery-plan-dlya-shvidkoyi-vidbudovischo-vin-peredbachae>.

20. Пашков, М. Економічне партнерство Україна – ЄС – складова спільного протистояння російській агресії // Національна безпека і оборона. 2022. № 1–2. С. 17-19. URL: <https://nbu.ua/uk/publications/ekonomichne-partnerstvo-ukraina-es.pdf>.

21. План відновлення України. План відновлення України від наслідків війни. 2023. URL: <http://www.golos.com.ua/article/369447>.

22. Про відновлення дії Угоди між Україною та Європейським Співтовариством про наукове і технологічне співробітництво Закон України від 15.07.2021. № 1673-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1673-20#Text>.

23. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформи патентного законодавства. Закон України № 816-IX від 21.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/816-20#Text>.

24. Про затвердження Порядку і спеціальних вимог до маркування харчових продуктів, а також Переліку харчових продуктів, для яких обов'язковим є зазначення країни походження або місця походження». Наказ від 01.04.2021 № 679. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0601-21>.

25. Про матеріали і предмети, призначені для контакту з харчовими продуктами від 03.11.2022 № 2718-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2718-20>.

26. Про Національний реєстр викидів та перенесення забруднювачів» Закон України № 2614-IX від 20.09.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2614-20>.

27. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері промислового забруднення. Розпорядження № 402-р від 22.05.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/402-2019-p>.

28. Семенюк, Т. (2020). Уряд Німеччини стимулює розвиток «зеленої металургії». УНІАН. <https://www.unian.ua/economics/other/uryad-nimechchini-stimulyuye-rozvitokzelenoji-metalurgiji-a-ukrajina-ignoruye-ekspert-ostanni-novini-11251181.html>.

29. Сіденко С. В. Пріоритети й чинники інноваційної політики: досвід окремих країн Східної Азії і стратегічні імперативи для післявоєнної відбудови України // Економіка України. 2022. № 11. Р. 47-75. URL: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.11.047>.

30. Снігова О. Як організувати відновлення України з прицілом на ЄС / О. Снігова // Економічна правда. 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/05/3/686566>.

31. Трофимчук О.А. Державне регулювання економіки: теоретичне переосмислення в ХХІ столітті. Економіка та держава. 2020. №6. С.206-212. URL: <http://www.economy.in.ua/?op=1&z=4679&i=35>, с.209.

32. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. 2014. URL: <https://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/111861/ukrainskaia-asotsiatsiia-z-es>.

33. Український центр європейської політики (2021). Україна та Угода про асоціацію: моніторинг виконання 2014 – перша половина 2021 року. URL: https://ucerp.org.ua/wp-content/uploads/2022/02/zvit_ucerp_ukr_final.pdf.

34. Цілі сталого розвитку України до 2030 року. 2017. URL: https://www.un.org.ua/images/SDG/SDGs_UA.pdf.

35. Чечель О. М. Зміст і функції економічної політики держави. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2009. №2. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=28>.

36. Шаповал Н., Федосєнко М., Грибановський О., Терещенко О. Повоєнне відновлення України: нові ринки та цифрові рішення / Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. Київ : KSE Institute, 2025. 120 с.

37. Aboushala M., Haj Ismail S. Post-war rural resilience as a development strategy in theory and practice // TRC Journal of Humanitarian Action. 2022. Vol. 1, № 1. P. 19-29. URL: <https://doi.org/10.55280/trcjha.2022.1.1.0003>.

38. Anderson, A.; Ojediran, F. Perspectives, Progress and Prospects; Researching Women's Entrepreneurship in Emerging Economies. J. Entrep. Emerg. Econ. 2022, 14, 292–315. DOI : <https://doi.org/10.1108/JEEE-07-2020-0214>.

39. Bugnion F. Geneva Conventions and their additional protocols // The Encyclopedia of War. 2011. URL: <https://doi.org/10.1002/9781444338232.wbeow229>.

40. Booz & Company (n.d.). The 2012 Global Innovation 1000 Study: Making Ideas Work. URL: <https://www.strategyand.pwc.com/gx/en/insights/innovation1000.html>.

41. Chassang S., Miquel G. P. Economic shocks and civil war // Quarterly Journal of Political Science. 2009. Vol. 4, № 3. P. 211-228.

42. Clough, S. B. . The Economic History of Modern Italy. N.Y. 1964 . 300 p.

43. Crafts N. The Golden Age of European economic growth: A cliometric perspective, in C Diebolt and M Hauptert (eds.). Handbook of Cliometrics. SpringerVerlag, 2018. URL: <https://docplayer.net/151708602-The-golden-age-of-european-economic-growth.html>.

44. Collier P. On the economic consequences of civil war // Oxford Economic Papers. 1999. Vol. 51, № 1. P. 168-183.

45. Definitions. CDP. 2023b. URL: https://www.pcr.uu.se/research/ucdp/definitions/#tocjump_457311190273_53406_16.

46. European industrial strategy (2021). Updating the 2020 New Industrial Strategy: Building a stronger Single Market for Europe's recovery. — 2021. — URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/european-industrialstrategy_en.

47. Field A. The impact of the Second World War on US productivity growth. *The Economic History Review. New Series.* Vol. 61. No. 3 (Aug., 2008). John Wiley & Sons. Inc. U.S, 2008. pp. 672-694. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1468-0289.2007.00404>.

48. Galanakis C. M. The vertigo of the food sector within the triangle of climate change, the post-pandemic world, and the Russian-Ukrainian war // *Foods.* 2023. Vol. 12, № 4. P. 721. URL: <https://doi.org/10.3390/foods12040721>.

49. Ganegodage K. R., Rambaldi A. N. Economic consequences of war: Evidence from Sri Lanka // *Journal of Asian Economics.* 2014. № 30. P. 42-53. URL: <https://doi.org/10.1016/j.asieco.2013.12.001>.

50. Glick R., Taylor A. M. Collateral damage: Trade disruption and the economic impact of war // *The Review of Economics and Statistics.* 2010. Vol. 92, № 1. P. 102-127. URL: <https://doi.org/10.1162/rest.2009.12023>.

51. Hart B. L. Strategy: the indirect approach / In: *Strategic Studies.* London : Routledge, 2008. P. 92-95.; Erhard L. Wohlstand für alle. Berlin : Ullstein Buchverlage, 2020. 424 c.

52. Kang S., Meernik J. Civil war destruction and the prospects for economic growth // *The Journal of Politics.* 2005. Vol. 67, № 1. P. 88-109.

53. Milward A. S. Reconstruction in Western Europe, 1945-1951. London: Routledge, 2005. 560 p. DOI:<https://doi.org/10.4324/9781315019499>.

54. Nordhaus J. The War Ends // *West Branch.* 2008. № 62. P. 84-85.

55. UCDP. Uppsala Conflict Data Program / Department of Peace and Conflict Research. 2023. URL: <https://ucdp.uu.se/>.

56. Post-World War II economic boom – Statistics & Facts. URL: <https://www.statista.com/topics/8096/post-wwii-economic-boom/#topicOverview>.

57. Tarnoff, C. The Marshall Plan: Design, Accomplishments, and Significance. 2018. 32 p. Retrieved from <https://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metadc1156806>.